

Економічні механізми стимулювання інвестиційних процесів в Україні

ПЕРЕДУМОВИ ПРОВЕДЕННЯ МІЖНАРОДНОГО ІНВЕСТИЦІЙНОГО ФОРУМУ "ВІЛЬНІ ЕКОНОМІЧНІ ЗОНИ, ТЕРИТОРІЇ ПРІОРИТЕТНОГО РОЗВИТКУ ТА ТЕХНОПАРКИ УКРАЇНИ: ДОСЯГНЕННЯ, ПРОБЛЕМИ, ПЕРСПЕКТИВИ", РЕЗУЛЬТАТИ РОБОТИ СЕКЦІЇ "ЕКОНОМІЧНІ МЕХАНІЗМИ СТИМУЛЮВАННЯ ІНВЕСТИЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ В УКРАЇНІ"

УДК 658.14/17

Пономаренко В.С.

Побудова в Україні розвинутої конкурентоспроможної економіки вимагає активізації процесів інвестування. Їх динаміка з 1997 по 2000 рр. ілюструє існування певних протиріч, що проявляються у збільшенні обсягів промислової продукції на 16,24%, інвестицій в основний капітал — на 21,89%, прямих іноземних інвестицій — на 86,11% і в скороченні вітчизняних інвестицій, що фінансуються за рахунок держбюджету, на 25,39%. Існування стійкої зацікавленості з боку інвесторів економічними процесами в Україні та підвищення її інвестиційної привабливості в останні роки зумовлюється функціонуванням спеціальних режимів інвестиційної діяльності (СПІД), територій пріоритет-

ного розвитку (ТПР), технопарків на основі законодавчого забезпечення, яке активно генерувалося у 1998 – 2000 рр. з урахуванням нагромаджень світового досвіду щодо подолання кризових тенденцій в економіці. Найбільш поширеним у цьому відношенні є досвід багатьох країн світу з застосування спеціального режиму господарювання на окремих територіях, який у різній інтерпретації використовують як країни — лідери серед розвинутих держав, так і країни, що рухаються за ними, тому застосування умов спеціальних режимів інвестиційної діяльності не можна розглядати ізольовано, у відриві від єдиного господарського поля України в цілому і одночасно необхідно враховувати регіональні особливості щодо його застосування. СПІД повинен виступати важливою складовою концепції регіонального розвитку, а досягнуті результати — враховуватися при розробці відповідних документів, що відображають перспективу розвитку областей на найближчі 15 – 30 років.

Як показали проведені дослідження, головні здобутки функціонування СПІД в Україні полягають у такому:

структура інвестиційних вкладень складалася таким чином, що на частку вітчизняних інвесторів припадає близько половини загальних обсягів. Цей факт є свідченням того, що вітчизняний капітал починає слугувати вітчизняній економіці, а не відпливає за кордон;

платежі в бюджет, які б умовно могли бути нараховані (сума пільг і переваг, що надаються

законами), а також їх реальні суми свідчать про те, що інтереси бюджету не порушуються. Податкова база підприємств починає збільшуватися;

відносно високий рівень залучення трудових ресурсів до процесу реалізації інвестиційних проектів дозволяє розглядати спеціальні режими господарювання як дієвий чинник зменшення масштабів безробіття і використання у суспільному виробництві додаткової робочої сили;

набутий мультиплікативний ефект свідчить про те, що збільшення чистих інвестицій генерує мультиплікативне зростання внутрішнього національного продукту, тобто чим вищим є додаткове споживче витрачання, тим сильнішим є мультиплікативний ефект.

Незважаючи на те, що законодавчу основу застосування спеціальних режимів господарювання в Україні було створено ще на початку 90-х років, сама робота стосовно створення СРІД і територій пріоритетного розвитку активізувалася тільки у 1998 р. Відтоді в Україні було створено 11 СРІД, а певній кількості міст і районів 9-ти областей України присвоєно статус "території пріоритетного розвитку". Проте у 2000 – 2001 рр. було прийнято ряд нормативних актів, що надали інвесторам привід сумніватися в стабільності й можливості усталеного практичного застосування законодавчих норм про СРІД, що негативно вплинуло на підприємницьку активність і загальну ефективність результатів інвестування. Це свідчить про те, що для ефективної роботи підприємців в умовах спеціального режиму господарювання необхідно розробляти відповідні організаційно-економічні механізми реалізації законодавчих норм. Як показав досвід функціонування СРІД в Україні, спеціальні режими господарювання необхідно розглядати як необхідний важіль реформування вітчизняної економіки, здатний з мінімальними витратами і в короткі терміни дати позитивний імпульс поступовому розвитку не тільки окремих під-

приємств, а й цілих комплексів — міських та регіональних.

Таким чином, діяльність інвестиційних спецрежимів викриває певні проблеми, які потребують обговорення, вирішення на основі прийняття вченими і практиками спільних рішень щодо розбудови методологічного і методичного забезпечення інвестиційної діяльності. Саме з цією метою 29 – 30 травня 2002 р. в Харкові було проведено Міжнародний інвестиційний форум "Вільні економічні зони, території пріоритетного розвитку та технопарки України: досягнення, проблеми, перспективи". В рамках форуму в Харківському державному економічному університеті 30 травня проходила робота секції "Економічні механізми стимулювання інвестиційних процесів в Україні", метою якої була розробка науково-прикладних рекомендацій з удосконалення економічного стимулювання інвестиційного розвитку регіонів та обґрунтування пропозицій до підсумкових документів форуму.

Основними питаннями, що обговорювалися на секції, були:

науково-методологічні проблеми реалізації стимулюючої функції оподаткування в проекті Податкового кодексу України;

розвиток регіональної податкової політики щодо стимулювання інвестиційної діяльності на сучасному етапі реформування податкової системи;

податкові аспекти зовнішньоекономічної діяльності суб'єктів спеціальних економічних зон, територій пріоритетного розвитку та технопарків;

удосконалення прямого оподаткування суб'єктів спеціальних податкових режимів;

шляхи удосконалення амортизаційної політики в Україні.

У роботі секції приймали участь майже 150 осіб, серед яких були провідні вчені-економісти: працівники вищих навчальних закладів та науково-дослідних інститутів Національної

академії наук України, керівники промислових підприємств, державні службовці, провідні спеціалісти, керівники управлінь обласних державних адміністрацій України.

Основна дискусія точилася навколо питань удосконалення методологічних засад розробки інвестиційної стратегії регіонів, податкової системи, зокрема щодо результатів інвестування, амортизаційної політики; подальшого розвитку механізмів активізації інвестиційно-інноваційної політики, PR-технологій залучення інвестицій, а також інвестування в людський капітал.

З доповідями виступили 10 осіб, що представляли Київську, Харківську, Донецьку, Львівську області, Крим, міста Київ і Севастополь. Серед повідомлень, які викликали найбільшу зацікавленість у слухачів, були такі, що містили в собі елементи наукової новизни, де були обґрунтовані практичні пропозиції, впровадження яких, за думкою учасників секції, дозволять активізувати інвестиційно-інноваційну діяльність. Доцільно відзначити доповіді докт. екон. наук Іванова Ю.Б., докт. екон. наук Орлова П.А., канд. екон. наук Ястремської О.М., канд. техн. наук Матюшенка І.Ю., канд. екон. наук Гордієнко Л.Ю.

Учасники секції констатували, що інвестиційні процеси у вільних економічних зонах (ВЕЗ), СРІД, ТПР України супроводжуються сукупністю нерозв'язаних проблем концептуально-методологічного, нормативно-правового, методичного, організаційно-економічного характеру.

Враховуючи актуальність пропозицій, поданих у доповідях, учасники секції рекомендували провести наступні заходи щодо активізації інвестиційних процесів в Україні:

1. Розвивати методологічні засади побудови системи оподаткування суб'єктів підприємства, що функціонують у ВЕЗ та ТПР на основі запровадження принципів "презумпції безвинності", платників податків, паритету відповідальності платників і податкових органів,

недопущення подвійного оподаткування, пріоритету повного погашення податкових зобов'язань над стягненням штрафних санкцій; уточнення та введення до визначення базових податкових категорій всіх основних термінів, що використовуються в оподаткуванні.

2. У проекті Податкового кодексу необхідно передбачити рамкові параметри спеціальних режимів оподаткування ВЕЗ, ТПР. У якості таких параметрів необхідно визначити вичерпний перелік загальнодержавних податків, за якими може бути встановлений пільговий режим оподаткування, види податкових пільг для суб'єктів спеціальних податкових режимів та умови їх надання, кількісні параметри пільгового оподаткування за кожним податком і збором. Крім того, слід законодавчо закріпити спеціальний порядок визначення податкових зобов'язань суб'єктів спеціальних податкових режимів.

3. Для податкового стимулювання інвестиційної діяльності поширити дію пільги з ПДВ на будь-які матеріальні та нематеріальні активи, які передаються (імпортуються) в якості внесків у статутний фонд підприємств.

4. З метою зменшення зловживань посадових осіб контролюючих органів порядок обчислення податкових зобов'язань платників непрямыми методами має визначатися виключно законодавчими актами.

5. Посилити роль місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування у консолідації зусиль щодо створення у ВЕЗ та ТПР сприятливого підприємницького клімату за рахунок організації Регіональних інвестиційних маркетингових центрів, які здатні виконувати організаційні, інформаційні, методичні функції по супроводженню бази даних інвестиційних пропозицій та проектів, консультуванню з питань інвестиційного бізнес-планування та аудиту підприємств-експортерів. Необхідно передбачити виконання наведених функцій безкоштовно для пріоритетних суб'єктів підприємництва (містоутворюючих, життєзабезпечуючих).

6. Удосконалити методичне забезпечення процедури оцінки економічної ефективності інвестиційних проектів у напрямках розрахунку соціально-економічної ефективності й рівня ризику інвестування; інвестиційної привабливості підприємств з урахуванням усіх видів ресурсів підприємства: трудових, матеріальних, фінансових, інформаційних; сприятливості підприємств до пропозицій інвестиційних центрів з метою мінімізації загальних витрат на їх впровадження.

7. Зменшити до 200 тис. дол. США (з 500 тис. дол. США) необхідний мінімум іноземних інвестицій, що надають підприємствам — суб'єктам спеціальних інвестиційних режимів — право на отримання податкових пільг в процесі інвестування в об'єкти харчової промисловості, переробки сільгосппродукції, текстильної промисловості, освіти, охорони здоров'я, соціальної допомоги та у сфері досліджень і розробок в галузі природничих і технічних наук.

8. Усунути законодавчу залежність між рівнем рентабельності підприємства в цілому і продукції, що випускається, — згідно з інвестиційним проектом.

9. Для стимулювання розвитку корпоративних відносин при здійсненні спільного інвестування у ВЕЗ та ТПР доцільно запровадити наступні рекомендації: розробити Кодекс корпоративного управління, в якому було б відтворено позитивний зарубіжний та вітчизняний досвід регулювання корпоративних відносин та сприяти його широкому розповсюдженню і використанню. Розробити методичні основи формування та реалізації програм відкриття інформації про діяльність акціонерних товариств ("інформаційної прозорості") для сприяння підвищенню їх інвестиційної привабливості.

10. Досягти в управлінській діяльності органів влади і місцевого самоврядування врахування особливостей організації управлінсько-інвестиційних процесів, сполучення прямого й непрямого принципів добору інформації про керовані об'єкти, зовнішнє середовище, враху-

вання регіональної специфіки механізму керуючого впливу і ролі інформаційного забезпечення в цьому процесі, розвитку засобів комунікації, в особливості — значення модального зв'язку, телекомунікації, зміни стилю роботи з інформацією.

11. Розробити й запровадити надійні механізми залучення коштів населення та юридичних осіб шляхом створення комунальних банків в рамках ВЕЗ та ТПР для реалізації інвестиційних проектів.

12. Розробити програму реструктуризації та ефективного управління машинобудівними підприємствами на основі їх реорганізації у сукупність стратегічних центрів господарювання з метою підвищення рівня привабливості й ефективності управління.

13. Активізувати маркетингову діяльність підприємств за рахунок створення органами управління відповідних регіонів єдиної інформаційної бази з метою підвищення обсягів реалізації продукції й пошуку споживачів і партнерів.

14. Організаційно підтримувати кооперацію між науковими установами й промисловими підприємствами-суб'єктами спеціальних режимів інвестиційної діяльності.

15. Здійснити поступовий перехід від індустріального до інноваційного типу розвитку, нарощуючи виробництво високотехнологічної, наукоємної продукції на основі активізації інвестиційної діяльності промислових підприємств за рахунок створення технопарків у фондоємних галузях промисловості.

16. З метою підвищення обґрунтованості й ефективності системи амортизації, що міститься в проекті Податкового кодексу України, рекомендується:

у тексті цього документа дати визначення таких основних термінів, як "прискорена амортизація", "неприскорена амортизація", "фіскальна (податкова) амортизація", "економічна амортизація", а також указати цілі кожного з перерахованих видів амортизації. Необхідність

такого заходу очевидна, тому що не можна ефективно удосконалювати будь-який вид амортизації, не визначившись його сутністю й цілями;

забезпечити перевагу прискореній амортизації для виробничих підприємств, які виявилися в найскладнішому становищі, а не практикувати однаковий підхід до всіх видів підприємств, як це передбачено в проекті Податкового кодексу;

для кожної групи основних фондів увести граничні значення амортизаційних періодів, наприклад, для першої групи — 20 – 25 років, для другої — 5 – 10 років, для третьої — 10 – 15 років. В даний час тривалість амортизаційного періоду при використанні методу зменшуваного залишку розтягується до нескінченності, тому що, відповідно до пункту 8 частини 1 статті 2078 Податкового кодексу, амортизація проводиться до досягнення балансовою вартістю цих груп нульового значення. Витрати на всі види ремонтів основних фондів, включаючи капітальний, дозволити відносити на валові витрати в повному обсязі, а не відповідно до пункту 2 частини 1 статті 2078, додавати частини цих витрат до балансової вартості відповідної групи основних фондів для наступної амортизації. У світовій практиці амортизаційні відрахування здійснюються тільки для нагромадження коштів на майбутні капітальні ремонти, а не для погашення вже зроблених витрат;

індексація вартості основних фондів повинна здійснюватися в повному обсязі незалежно від того, застосовується прискорена чи неприскорена амортизація;

ввести четверту групу основних фондів, включивши до неї прилади, устаткування й споруди, призначені для проведення науково-дослідних робіт і робіт, пов'язаних з охороною навколишнього середовища, передбачивши річну норму амортизації 50% і 100%.

Впровадження прийнятих рекомендацій у практичну діяльність суб'єктів СРІД дозволить

активізувати інвестиційні процеси, а головне — досягти усталеної динаміки соціально-економічного розвитку територій.

ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ СТИМУЛЮЮЧОЇ ФУНКЦІЇ ОПОДАТКУВАННЯ В УКРАЇНІ

УДК 336.2.(477)

Іванов Ю.Б.

Розвиток ринкових відносин в Україні об'єктивно вимагає удосконалення та підвищення ефективності податкової політики як одного з важливих важелів державного регулювання економіки. Аналіз теорії та практики оподаткування (в тому числі її регіональних аспектів), чинних законодавчих і нормативних актів, а також проекту Податкового кодексу, прийнятого Верховною Радою України в другому читанні, свідчить про необхідність вирішення існуючих проблем не тільки в сфері структури системи оподаткування, а й у галузі податкової політики держави, перш за все, з точки зору посилення стимулюючої ролі оподаткування та гармонізації податкових відносин.

Сучасна податкова система України була сформована порівняно недавно. В 1991 році, напередодні проголошення державного суверенітету, був прийнятий Закон Української РСР "Про систему оподаткування", яким були визначені основні принципи оподаткування, вичерпний перелік податків і зборів, права й обов'язки платників та інші фундаментальні основи податкової системи.

Перший етап еволюції системи оподаткування припадає на період з 1991 по 1997 рік. Основним змістом цього етапу було становлення податкової системи, поступове введення в практику господарювання передбачених нею податків і зборів, узгодження останніх між собою та формування законодавчого поля оподаткування. Разом з тим створена в